स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम् - अभ्यासः

स्त्रीप्रत्ययान्तं रूपं चित्वा ससूत्रं साधयत ।

१. नारीणाम् उत्तमा वधूः ।

२. सुमुखी नलिनी सुभ्रूः ।

३. अष्टाध्यायी जगन्माता ।

४. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदीयं विरच्यते ।

५. निर्लोभा लोभनाशिनी ।

६. सृष्टिकर्त्री भगवती ।

७. दशरथस्य पत्नीषु कनिष्ठा केकयी ।

८. शर्वर्यां भज महेश्वरीम् ।

९. शङ्कराचार्यैः रचिता विष्णुषट्पदी ।

१०. अस्य देशस्य सीमासु बह्व्यः नद्यः प्रवहन्ति ।

११. गौर्याः कात्यायनीति नामान्तरं वर्तते ।

१२. भूदेव्याः कुमारी वैदेही ।

१३. पञ्चवट्याः समीपे गोदावरीनदी प्रवहति ।

१४. मम बाला त्रिहायणी ।

१५. सः एन्याः हय्याः, रोहिण्याः धेन्वाः च स्वामी ।

१६. भवान् नाग्याः बिभेति, उत नागायाः?

१७. गौतमि! पट्वी त्वं पाककलायाम् ।

१८. वन्देऽहं ब्रह्माणीं वृषाकपाय्यौ च ।

१९. गोप्यः व्याघ्रीं दृष्ट्वा भयेन अकम्पन्त ।

२०. महाराज्ञी चौरीम् आनेतुम् अनुचरीः आदिष्टवती ।

अधोदत्तयोः रूपयोः किं साधु? सप्रमाणं साधयत ।

१. पुरातनी – पुरातना

२. सुन्दरी – सुन्दरा

३. शङ्करी – शङ्करा

४. सहोदरी – सहोदरा

५. सहचरी – सहचरा

६. दुहित्री – दुहिता

७. सुकुमारी – सुकुमारा

८. सुलोचनी – सुलोचना

९. महादेवी – महादेवा

१०. कृशोदरी – कृशोदरा

११. तादृशी – तादृशा

१२. समानी – समाना

१३. मनुषी – मानुषी

१४. पापी – पापा

१५. सिंही – सिंहा

एषु वाक्येषु दोषयुक्तं रूपं चित्वा सप्रमाणं शोधयत –

१. भद्रे! दीर्घसुमङ्गली भव ।

२. इयं मम उपाध्यायानी – षड् वर्षाणि यावत् मां पाठितवती ।

३. पञ्चवट्यां शूर्पनखी इत्यभिधाना राक्षसी श्रीरामम् आसादितवती ।

४. कष्टं व्याकरणं शास्त्रम् इति मामकी मतिः ।

५. संस्कृतिरस्माकं सनातना ।

६. अश्वी महिषी हरिणी व्याघ्री सिंहिणी मूषिकी बिडाली भल्लूकी ।

७. नवपदीम् ऋचं पठ ।

८. राष्ट्रपतिः गृहपतिः वीरपतिः दलपतिः सेनापतिः (सर्वेऽमी शब्दाः स्त्रीलिङ्गे) ।

९. मम नाम कद्रुः ।

१०. सद्योजातेयं शिशुः करतलमात्रा वर्तते ।

उत्तरयत

१. बाला – प्रथमवयोवाचकत्वात् 'वयसि प्रथमे' (४.१.२०) इत्यनेन ङीप् कुतो न?

२. ब्राह्मणी – जातिवाचकत्वात् 'जातेरस्त्रीविषयादयोपधात्' (४.१.६३) इत्यनेन ङीष् कुतो न?

३. शूद्रस्य स्त्री शूद्री – 'शूद्रा चामहत्पूर्वा..' इति वार्त्तिकेन टाप् कुतो न?

४. चन्द्रानना – आननशब्दस्य स्वाङ्गवाचित्वेऽपि 'स्वाङ्गाच्चोपसर्जनादसंयोगोपधात्' (४.१.५४) इत्यनेन ङीष् कुतो न?

५. आचार्या – 'इन्द्रवरुण...मातुलाचार्याणामानुक्' (४.१.४९) इति सूत्रेण आनुक्-ङीषौ कुतो न?